

فلسفه تاریخ
یا
جست‌وجو در مبانی علم تاریخ

سرشناسه	: مبینی سوچلمانی، حسن، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: فلسفه تاریخ یا جستجو در مبانی علم تاریخ / حسن مبینی.
مشخصات نشر	: تهران: آماره، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۲۲۰ ص؛
شابک	: ۹۷۸-600-7446-53-9
وضعیت	: فیا
فهرست نویسی	
یادداشت	: کتابنامه.
عنوان دیگر	: جستجو در مبانی علم تاریخ.
موضوع	: تاریخ -- فلسفه
موضوع	: History -- Philosophy
رده بندی کنگره	: D۸/۱۶/م۲ف۸ ۱۳۹۷
رده بندی دیویی	: ۹۰۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۱۴۷۷۷۴

فهرست

۹.....	مقدمه.....
۱۳.....	فصل اول. علم تاریخ و مبادی آن.....
۱۵.....	معنای تاریخ.....
۱۶.....	روش پژوهش در علم تاریخ.....
۱۶.....	پیشینه علم تاریخ.....
۱۸.....	علم تاریخ، فلسفه علم تاریخ و ... چیست؟.....
۲۱.....	فصل دوم. تاریخ چیست؟.....
۲۳.....	راه و روش پی بردن به گذشته آدمی.....
۲۴.....	زاویه دید مورخ (Point Of View).....
۲۷.....	آیا تاریخ بی فایده و باطل است؟.....
۲۹.....	آیا تاریخ، قیامت صغری است؟.....
۳۰.....	آیندگان قضاوت بهتری خواهند داشت.....
۳۲.....	آیا در متن حادثه نمیتوان و نباید قضاوت کرد؟.....
۳۵.....	آیا عبرت از تاریخ ممکن است؟.....
۳۸.....	آیا تاریخ علم است؟.....
۴۱.....	آیا تاریخ علم مصرف کننده است یا مولد؟.....
۴۲.....	آیا تاریخ دارای قانون است؟.....
۴۵.....	آیا تاریخ تکرارپذیر است؟.....
۴۸.....	آیا تاریخ موجودی واقعی است؟.....

آیا مشاهده تاریخی علمی است؟.....	۵۰
ویژگیهای قوانین علمی.....	۵۱
فلسفه نظری تاریخ، علمی نیست.....	۵۴
آیا پیش‌بینی تاریخ امری علمی است؟.....	۵۵
چه عواملی تاریخ آدمی را می‌سازد؟.....	۵۵
نقش تصادف در تحولات تاریخی.....	۵۸
توده مردم در تاریخ.....	۶۱
تاریخ نقلی و تاریخ تحلیلی.....	۶۲
علم رجال و درایه.....	۶۳
چرا در تاریخ دنبال حقیقتیم؟.....	۶۶
تاریخ و اخلاق.....	۷۰
تأثیر جنسیت در تاریخ.....	۷۳
تاریخ شفاهی و تاریخ کتبی.....	۷۵
فصل سوم. تاریخی‌گری و آینده تاریخ.....	۷۹
کارل ریموند پوپر و نقد تاریخی‌گری.....	۸۱
هرمنوتیک در تاریخ (خوش‌بینی و بدبینی تاریخی).....	۸۳
تاریخ محلی.....	۸۵
روش علم تاریخ در گردآوری و تفسیر و داوری.....	۸۶
انسان تاریخی.....	۸۷
وعده بهشت دنیایی.....	۹۰
ظهور منجی.....	۹۲
پالایش زاویه دید در خواندن و نوشتن تاریخ.....	۹۴
الگوی معنی‌دار حرکت تاریخ.....	۹۶

آیا پیش‌بینی پایان تاریخ فوکویاما درست است؟.....	۹۸
علل سقوط جامعه امری بیرونی است یا درونی؟.....	۱۰۱
آیا عوامل ماوراءالطبیعی در صعود یا سقوط جامعه‌ای نقش دارد؟.....	۱۰۳
فرد و جامعه مثل همدند.....	۱۰۶
فصل چهارم. علل تحولات و منحنی صعود و سقوط حکومت‌ها	۱۰۹
روح ملت‌ها.....	۱۱۱
آیا شخصیت انسان‌ها و ملت‌ها همان تاریخ آنان است؟.....	۱۱۲
علل تحولات اجتماعی و صعود و سقوط تمدن‌ها.....	۱۱۵
نظریاتی در تحولات اجتماعی.....	۱۱۵
نظریه مارکس.....	۱۱۷
پیش‌بینی نادرست مارکس در دترمینیسم تاریخ.....	۱۲۹
نقد و بررسی نظریه راسل.....	۱۳۰
نقد و بررسی نظریه امرسون (قهرمانان در تاریخ).....	۱۳۲
نقد و بررسی نظریه آرنولد توین بی (چالشها، تولد و مرگ تمدن‌ها).....	۱۳۳
نقد و بررسی نظریه قهرمان‌گرایی.....	۱۴۰
نقد و بررسی نظریه ابن خلدون (جغرافیای طبیعی).....	۱۴۳
مهاجرت‌ها، زاینده تمدن‌ها.....	۱۴۴
نوع اندیشه‌ها عامل تحولات (ماکس وبر و مولوی).....	۱۴۷
جبر اجتماعی (گورویچ و امیل دورکیم).....	۱۵۰
مسئولیت انسان در ساختن خود و جامعه.....	۱۵۲
فصل پنجم. اسلام و علل صعود و سقوط تمدن اسلامی	۱۶۱
مسلمانان و علت عقب‌ماندگی آنان پس از تمدن‌سازی.....	۱۶۳
نقش تفسیرهای زندگی ساز از اسلام در تمدن اسلامی.....	۱۶۵

فهرست فلسفه تاریخ

نقش حمله مغول در انحطاط تمدن اسلامی.....	۱۷۲
نقش حکومتها در تمدن اسلامی.....	۱۷۴
آزادی بیان و نهادهای دموکراتیک.....	۱۷۸
گسترش دانش در تمدن اسلامی.....	۱۸۰
آیا یافتن علل سقوط و صعود امکانپذیر است؟.....	۱۸۱
آیا تاریخ تکرار می شود؟.....	۱۸۳
نگاهی به مقاله سودای سر بالا یا درک عزیزانه دین.....	۱۸۴
منابع.....	۱۹۷

مقدمه

علم تاریخ از جمله دانش‌های کهن بشری است و از آنجا شکل گرفته که هر کسی در زندگی خود به گذشته فردی و جمعی خود نگریسته است تا از آن اطلاعاتی کسب کند. آدمیان خواه از سر کنجکاوی و خواه از سر عبرت و یا حتی تفتن، وقتی به گذشته خود و یا هر فرد و جامعه‌ای می‌نگرند، اطلاعاتی به دست می‌آورند.

علم تاریخ فارغ از انگیزه‌ها شکل می‌گیرد؛ بنابراین دانشی است که به زندگی آدمی در واحد زمانی گذشته می‌پردازد. تاریخ به عنوان یک علم می‌تواند دوباره بررسی شود که آیا این دانش، دانش مفیدی است و می‌تواند در مقوله علم بگنجد یا خیر؟ اگر بتوانیم آن را به عنوان یک علم تلقی کنیم آیا علم تجربی (Science) است یا خیر؟ به عبارتی دیگر، روش آگاهی دادن آن تجربی است یا غیرتجربی؟ آیا قاعده‌پذیر است؟ در این صورت این بررسی به عنوان فلسفه علم تاریخ محسوب می‌شود و از سنخ معرفت درجه دوم است و به اصطلاح، نوعی فلسفه مضاف به شمار می‌آید. اما نگاه دیگر به تاریخ این است که تاریخ همچون رودخانه و یا موجود زنده‌ای است که سیال و در حال حرکت است و مبدأ و

مقصودی دارد و دارای سیری است که حاکم بر اندیشه و اعمال انسان است. این دیدگاه در فلسفه نظری تاریخ می‌گنجد و مارکس و انگلس و پیش از آن دو هگل، طلایه‌داران این طرز تلقی از تاریخند.

به خوبی پیداست که فلسفه نظری تاریخ، نگاه به خود تاریخ و احوال و ویژگی‌های آن است نه علم تاریخ. پس فلسفه نظری تاریخ از نوع معرفت درجه اول است نه درجه دوم و فلسفه مضاف محسوب نمی‌شود.

در تطبیق با سه مقوله علم تاریخ، فلسفه علم تاریخ و فلسفه نظری تاریخ، نگاهی به دیدگاه اسلام نیز می‌تواند برای ما راهگشا باشد. اسلام تاریخ را دانشی مفید دانسته و آن را قاعده‌مند و به اصطلاح، تابع سنت الله می‌داند؛ ولی هرگز آن را حاکم بر سرنوشت آدمی نمی‌داند و مقصد و انتهای تاریخ در دولت مهدی موعود (عج) از سنخ فلسفه نظری تاریخ (مانند مارکسیسم) نیست، بلکه در یک قاعده دیگر از نوع پیشگویی مذهبی است.

از مباحث دیگر در مورد تاریخ این است که آیا تاریخ فایده‌ای هم دارد؟ کسانی که تاریخ را مفید می‌دانند، عبرت از گذشته را مطرح می‌کنند و کسانی هم هستند که تاریخ را صرفاً نوعی سرگرمی و تفنن می‌دانند؛ لحظاتی که آدمی را خوش می‌دارد، همچون شعر نزد ارسطو و پیروان او.

باری، این مجموعه تلاشی است در این راستا تا بتواند مفاهیم مربوط به علم تاریخ را واکاوی و فلسفه علم تاریخ را بازشناسی و فرق آن را با فلسفه نظری تاریخ روشن کند و در علل سقوط و صعود تمدن‌ها مباحثی را مطرح سازد تا چراغی برای پیمودن راه و نقطه تأملی برای همه ما باشد.

به خوبی پیداست که بسیاری از بزرگان، پیش از نویسنده به این کار مبادرت ورزیده‌اند. من به تلاش همه آنها ارج می‌نهم و خود، پیشاپیش از همه کاستی‌ها عذر خواسته و نقد مشفقانه همه آنان و خوانندگان را محترم می‌دانم. به هر روی، این رساله برگ سبزی است تحفه درویش نزد همه فرهیختگان، تا چه قبول افتد و چه در نظر آید. در پایان از زحمات مدیر محترم نشر آماره، جناب آقای نوع‌پرست، تشکر می‌کنم و توفیقات روزافزون ایشان را از خدای متان خواستارم.

الحمد لله اولاً و آخراً

حسن مبینی سوچامایی

آبان ۱۳۹۷